

Živá knihovna aneb učení o rozmanitosti pomocí osobních příběhů a setkání

Mgr. Zuzana Plachká

Chcete se dozvědět, co je to „živá knihovna“? Jak se dá využít sdílení příběhů k poznávání sebe sama, druhých i toho, co se děje ve světě okolo nás? Živá knihovna je metoda, která umožňuje seznámit se s příběhy lidí, kteří se něčím odlišují. Jejich okolí o nich mívá různé představy, které často brání vzájemnému poznávání. Seznamte se s metodologií, kterou rozvinula nezisková organizace ARPOK.

Metoda „živé knihovny“

„Živá knihovna“ jako **metoda staví na sdílení příběhů a setkávání**, důležitá je ale právě **metafora knihovny** – vypravěčů jakožto „živých knih“, organizátorů jakožto „knihovníků“ a účastníků jako „čtenářů“. Seznámení se s příběhy „živých knih“ nejčastěji probíhá pomocí rozhovorů v malých skupinách.

Jako v každé knihovně i v této platí určitá pravidla. „Živá kniha“ smí být vypůjčena na určitou omezenou dobu a „knihovníci“ jsou zároveň průvodci vzdělávacím procesem.

Metoda **pochází z Dánska**, kde začaly být od **roku 2000** „živé knihovny“ organizovány k **prevenci útoků z nenávisťi**. Návštěvníkům hudebních festivalů bylo nabízeno „půjčování živých knih“, tedy možnost vstoupit do rozhovoru s lidmi, kteří jsou něčím odlišní, a setkávají se tak s předsudky a stereotypy. Koncept „živé knihovny“ jako nástroje, který pomáhá pracovat s předsudky a stereotypy a poznávat druhé i sebe sama tím, že zkoumám své názory, postoje apod., se setkal s velkým ohlasem. Z Dánska

se začal šířit do jiných zemí. V České republice se první akce uskutečnila v roce 2007 na hudebním festivalu United Islands.

Jejich pořádání se v současnosti věnují zvláště vzdělávací a neziskové organizace. Jde o metodu, která může být s úspěchem využívána ve formálním i neformálním vzdělávání. Organizace ARPOK začala s pořádáním „živých knihoven“ před čtyřmi lety.

Živá kniha a její přínos

Každá „živá kniha“ má nějaké **své téma, o kterém mluví**. Toto téma je i jejím názvem a je uvedeno v „**anotaci**“, což je krátký popis toho, **o čem je kniha ochotná a schopná se „čtenáři“ otevřeně mluvit**. Témata „živých knih“ tedy mohou být velmi různorodá.

Příklady „živých knih“

- Už je to za mnou. Zpověď (bývalé?) anorektičky
- Přestože nevidím, vnímám
- Feminista z Turecka
- Alespoň se pokusit... Horolezce s jednou rukou
- Íránský uprchlík, nyní britský student zubní hygieny
- Milovník piva, který nepije alkohol
- S Italem (nejen) v kuchyni
- Věřící křesťanka

„Živá kniha“ vypráví a účastníci, tedy „čtenáři“ **naslouchají a doptávají se**. Pomocí rozhovoru tak dochází mezi „knihami“ a „čtenáři“ ke vzájemnému poznávání a původní představy se mohou proměňovat. Živá knihovna díky mezilidským setkáním a **sdílení příběhů** pomáhá odbourávat strach z neznámého, podporuje sebepoznání i poznávání druhých a umožňuje kriticky přemýšlet o tom, jak vidíme svět kolem nás.

Na závěr akce je každý „čtenář“ veden k zamyšlení nad otázkami: *S kým jsem hovořil? Co jsem se dověděl? Co mě zaujalo? Co mě překvapilo? Na jaké představy o „živé knize“ jsem narazil? Co z nich se dá považovat za stereotypy/předsudky a jak mě/nás ovlivňují? Proč je vůbec mám/e? V čem spočívají jejich rizika? Jak naložím s tím, co jsem se dověděl a co jsem prožil? Jak mě to ovlivnilo, jak to můžu v životě využít?*

Začátky „živé knihovny“ v organizaci ARPOK...

Na začátku jsme organizovali „živé knihovny“ pro veřejnost. To znamená, že v průběhu jednoho odpoledne se v domluvené olomoucké kavárně sešlo několik „živých knih“ a „knihovníci“ nabízeli hostům kavárny, kolejdoucím i pozvaným studentům a pedagogům možnost rozhovoru. Hned po první akci o metodu projevilo zájem olomoucké gymnázium Hejčín a před koncem školního roku dorazily „živé knihy“ do školy.

Studenty gymnázia rozhovory s „živými knihami“ nadchly.

Už je to za mnou. Zpověď (bývalé?) anorektičky

„Nerozuměla jsem tomu, co se se mnou děje. Jen jsem věděla, že chci být štíhlejší. Nechtěla jsem už od přátel poslouchat, jak pěkně jsem se zakulatila a jak mám buclaté tvářičky... Dobrovolně jsem se vzdala větrníků, rakviček se šlehačkou nebo banánků v čokoládě. Vyměnila jsem je za stovky sedů lehů a stovky dřepů denně...“.

„Živé knihy“ měly na gymnáziu velký úspěch, a tak pracovníci ARPOK postupně vyvinuli **metodologii, která „živou knihovnu“ doplňuje**. V rámci školního vyučování teď už nejde jen o to, že by dorazily „živé knihy“ a povídaly si s žáky. Minimálně jedna hodina je věnovaná úvodu a hodina po rozhovorech je zase věnována uzavření tématu. Takto je možné silný zážitek, kterým rozhovor s „živou knihou“ bývá, reflektovat, a posílit tak jeho vzdělávací dopad.

Na „živou knihovnu“ je navíc možné **navázat v dalších vyučovacích dnech a týdnech**. ARPOK se snaží pedagogům poskytovat i navazující aktivity a cvičení do vyučovacích hodin (např. českého jazyka).

Jak přesně „živá knihovna“ probíhá, když ji organizujeme na škole

V **první vyučovací hodině** s žáky nejprve společně prozkoumáme, „kdo jsem já“ a „kdo jsou ostatní“ (tedy **téma identity**) i jak se na sebe navzájem s jinými lidmi díváme a co a proč si o sobě myslíme (**téma stereotypů a předsudků**).

Následně žáky seznámíme s pravidly „živé knihovny“. Každý žák se poté zaregistruje jako „čtenář“, tedy podepíše, že s pravidly souhlasí. Dostane „čtenářský průkaz“ – **pracovní list sloužící k poznámkám a k reflexi**. Poté jsou žáci rozděleni do skupin „čtenářů“ (maximálně 4–5 žáků v jedné skupině).

Každá skupina absolvuje ve dvou následujících vyučovacích hodinách postupně tři rozhovory, tedy „čtení“ tří „živých knih“.

Ve druhé a třetí vyučovací hodině probíhají samotné rozhovory s „živými knihami“. Na úvod dostane každá skupinka „čtenářů“ anotaci „živé knihy“, kterou si žáci přečtou. Poté jsou „knihovnikem“ k dané „živé knize“ odvedeni. Ona se jim krátce představí a následuje prostor pro rozhovor – „živá kniha“ vypráví o sobě a při tom naráží na předsudky a stereotypy, které se pojí s částí její identity, o níž pojednává. Vypráví o svých zkušenostech, zážitcích. „Čtenáři“ mohou klást otázky, „čtení“ je prostorem pro rozhovor.

Rozhovor s jednou „živou knihou“ trvá 20 minut. Poté žáky „knihovnik“ odvede zpět do třídy, kde mají prostor si do čtenářského průkazu poznamenat, co pro ně bylo v rozhovoru s „živou knihou“ nejdůležitější. Posléze dostane každá skupinka anotaci další „živé knihy“. V průběhu dvou vyučovacíh hodin takto postupně proběhnou v každé skupince žáků rozhovory se třemi „živými knihami“.

Po skončení všech tří rozhovorů je v poslední, tedy **čtvrté vyučovací hodině** prostor pro **reflexi**, zamyšlení, sdílení. S jakými „živými knihami“ jsem měl možnost mluvit? Co jsem se dověděl, co mě nejvíc překvapilo, zaujalo?

Co „živá knihovna“ přináší žákům

● Lépe poznám sebe sama.

Mám možnost zamyslet se nad otázkami jako: Kdo jsem? Odkud jsem? Kam patřím? Do jakých skupin patřím?

Uvědomuji si tak, kdo jsem a co je pro mě zrovna důležité. Zároveň poznávám, jak a proč se tyhle věci v průběhu života mění.

● Lépe poznám ostatní lidi.

Svět je čím dál propojenější. Setkáváme se tak s lidmi, kteří jsou v mnoha ohledech odlišní. Jak a proč jsou lidé odlišní? Co mohou dělat, jak reagovat, když potkám člověka, který má něco jinak?

Díky rozhovorům a příběhům se setkávám s různými úhly pohledu, s různými zkušenostmi. Potkávám se s lidmi, se kterými bych se neměl běžně možnost setkat. Dozvídám se tak nové informace a rozšiřuji si znalosti z určitých oblastí.

● Učím se porozumět ostatním a fungovat s nimi.

Nemusím mít nutně všechny lidi rád nebo s nimi souhlasit. Mohu se ale učit, jak se vyrovnat s tím, že lidé okolo mě jsou různí. Máme na určitá témata různé názory. Mohu zkoumat, z čeho vychází jejich názory a chování, a snažit se jim porozumět.

● Získávám větší zájem o určitá témata.

Určitá témata se stanou konkrétnějšími, bližšími. Například téma politika může více zaujmout a být bližší po rozhovoru nebo seznámení se s příběhem člověka, který je aktivní v komunální politice, téma migrace po setkání s člověkem, který se přistěhoval z jiné země nebo žil dlouhodobě v jiné zemi, téma křesťanství po setkání s farářem, řádovou sestrou, členem církve, budoucí pastorkou apod.

● Rozvíjím vztahy s ostatními lidmi – učím se spolupráci, prevenci konfliktů.

Rozvíjím například komunikační dovednosti – schopnost tvořit a klást otázky, naslouchat. Učím se z rozhovorů získávat informace a dávat je do souvislostí.

Změny v mém uvažování a chování mi pak mohou pomoci kultivovat vztahy s ostatními lidmi.

Feminista z Turecka

„Když vidím muže sexisticky přistupovat k ženám, nemůžu jen tiše přihlížet. Věřím, že kdybych v těchto situacích mlčel, je to jako bych se takto vůči ženám choval já sám. Když ale na tyto sexistické situace lidi upozorňuji, buď se mi jen vysmějí, nebo se rozčílí... Mnohokrát jsou lidé kolem mě překvapení, protože nejsem přesný prototyp toho, jak si představují typického Turka.“

Jaké dovednosti rozvíjí „živá knihovna“

„Živá knihovna“ pomáhá rozvíjet některé velmi důležité **dovednosti žáků**. Například **komunikační**, jelikož se učí naslouchat, tvořit a klást otázky. Umožňuje **sebepoznání** a **sebereflexi**, ale i **poznání druhých**. Rozvíjí spolupráci s druhými lidmi i kritické myšlení tím, že se snaží jít „za příběh“ a klást si otázky jako: *Proč? Za jakých okolností... Co to způsobuje? Jaký to má dopad?*

Žáci navíc díky příběhům získávají **znalosti z oblastí**, která témata „živé knihovny“ přinášejí. Příkladem může být **náboženství, migrace, gender, různé společenské a kulturní zvyklosti, rozmanité životní styly**, ale i témata jako **onemocnění a handicap, prevence závislostí, menšinové sexuální orientace, sociální vyloučení**.

Alespoň se pokusit. Horolezce s jednou rukou

„Pět prstů se mi na levé ruce nevyvinulo do normální podoby. Takřka nic do nich nechytím a občas je to s nimi pěkně k vzteku. Ale i tak je mám rád, neboť výrazným způsobem ovlivnily můj přístup ke sportu a k životu vůbec – věřím, že je vždy lepší pokusit se přes překážku přelézt, než se na jejím úpatí rovnou otočit a prohlásit, že se přes ni nikdy nedostanu...“

Díky „živé knihovně“ můžeme dále pracovat s postoji a hodnotami, tedy se složkami, které je třeba rozvíjet dlouhodobě a postupně a v hodinách nabitých učivem nebývá dost času se jim cíleně věnovat.

Příběhy umožňují uvědomovat si, co je pro mě jako člověka důležité. Jaké jsou moje postoje k určitým tématům, k určitým lidem a z čeho tyto postoje vychází. Setkávání a naslouchání pomáhají seznamovat se s hodnotami a postoji druhých, učit se jim rozumět a reagovat na ně.

Postoje a hodnoty tak mohou být „střelkou kompasu“, která ukazuje směr, jakým se chci vydat. Na jejich základě se mohou rozhodovat, jak se budu chovat v jednotlivých životních situacích, včetně těch obtížnějších.

„Živá knihovna“ v rámci školní výuky zabere **minimálně čtyři vyučovací hodiny**, vynaložený čas se ale bohatě vrátí, protože zážitky z rozhovorů a osobních setkání v žácích většinou zůstanou mnohem déle než například text v učebnici nebo i film. Na tyto zážitky pak může pedagog navázat v dalších vyučovacích hodinách, a to nejen bezprostředně následujících. Stává se, že i po několika měsících si žáci při probírání určitého tématu vzpomenou na „živou knihovnu“ a informace a podněty, které jim přinesla.

Milovník piva, který nepije alkohol

„Proč jsem se rozhodl stát se abstinentem? Jaká pozitiva a negativa v tom vidím? Jakým absurdním situacím čelím? Kolik mi zůstalo kamarádů? To vše se píše v mé knize.“

Jak postupovat, když máte zájem, aby „živá knihovna“ proběhla i na vaší škole

Pokud rádi pracujete s lidmi a příběhy a přemýšlíte, jak propojit školu s lidmi z okolí, doporučujeme zkusit si **zorganizovat svou vlastní „živou knihovnu“** – klidně jen malou, třeba **v rámci projektového dne**. Je možné také propojit různé školy – středoškoláci například mohou být zajímavými „živými knihami“ pro žáky blízké základní školy.

Organizace vyžaduje určité úsilí, je třeba **zorganizovat a zaškolit „živé knihy“ i „knihovníky“**. Na druhou stranu se nejedná o nic nepřekonatelného a školy, které organizují setkání s pamětníky, jarmarky, školní akce či projektové vyučování nebo tematické dny ji určitě zvládnou

Manuál „živé knihovny“

S cílem napomoci rozšíření „živých knihoven“ jsme sepsali své zkušenosti s jejich organizováním (a přidali jsme sepsané i všechny vzdělávací aktivity a praktické tipy) do manuálu **Živá knihovna jako metoda výuky**.

S Italem (nejen) v kuchyni

„Mám ještě někdy problém s dorozuměním s nějakými lidmi... Bohužel mám dojem, že vůči cizincům mají Češi ještě moc předsudků, hlavně asi kvůli tomu, že člověk se bojí toho, co nezná. Ale čím dál tím víc dokážu přesvědčit lidi, že navzdory své národnosti umím pilně pracovat, být věrný, pít pivo (ale ne příliš, musím zůstat ve formě!), a že dokonce existují také Italové, co mají blondáté vlasy a modré oči!“

Věřící křesťanka

„Když o tématu víry mluvím se svými přáteli, koukají na mě často s vyvalenými očima. Proč? Protože je mi 19 a mluvím naprosto otevřeně o svém vyznání a protože mým snem je stát se pastorkou. Mým náboženstvím je křesťanství, zároveň je velmi důležité a nezbytné říct, že víra je podle mě volbou každého člověka...“

Co v manuálu naleznete?

- Představení **metody „živé knihovny“** (kapitoly 1, 2 a 3) a podrobný popis, **jak taková akce probíhá** (kapitola 4).
- Popis **principů „živé knihovny“** i **vypracované aktivity** (kapitoly 4 a 6), které jsou využitelné i v běžné výuce pro práci s tématy, jako je například **odlišnost, rozmanitost, stereotypy, předsudky, nesnášenlivost či identita**, ale i **chudoba a sociální vyloučení, migrace, víra a náboženství, zdravotní znevýhodnění, psychická onemocnění, závislost** a mnoho dalších.
- Jelikož je metoda postavena na práci s příběhem, nabízí publikace **inspiraci do hodin českého jazyka** (kapitola 6). Metodu lze uplatnit také v hodinách

ARPOK – vzdělávání, které přináší jiný pohled na svět

- Působí převážně v Olomouckém, Zlínském a Moravskoslezském kraji.
- Vzdělávací organizace, která se od roku 2004 věnuje výuce **aktuálních témat dneška** (např. migrace, chudoba, odpovědná spotřeba).
- Nabízí prověřené **metodické materiály** k problematice globálního rozvojového vzdělávání, které pedagogům **šetří čas**.

občanské výchovy, anglického jazyka, dějepisu, zeměpisu a rovněž k pokrytí průřezových témat.

- Tipy z naší praxe, jak na škole zorganizovat **vlastní „živou knihovnu“** (kapitola 5).

Manuál je možné stáhnout z webových stránek organizace ARPOK nebo si výtisk s CD nechat zaslat (**publikace je zdarma**, hradí se pouze poštovné).

V případě, že byste rádi nejprve absolvovali akci na vlastní kůži, než se sami pustíte do její realizace, je možné se zúčastnit **akreditovaného semináře**, který ARPOK pro pedagogy k seznámení se s metodou pořádá.

Je také možné oslovit jiné vzdělávací organizace, které se v Česku touto metodou zabývají. Kromě ARPOK (www.arpok.cz) jsou to například Amnesty International (<https://www.amnesty.cz/zive-knihovny>), Charita ČR v rámci projektu Žijeme spolu, mluvíme spolu (<http://svet.charita.cz/globalni-rozvojove-vzdelavani/zijeme-spolu-mluvime-spolu/>), LOS – Liberecká občanská společnost (<http://losonline.eu>) či pražská Organizace na podporu integrace menšin – OPIM (<http://opim.cz/ziva-knihovna/>).

Autorka spolu se skupinou dobrovolníků zaváděla metodu „živé knihovny“ na ARPOKu

Mgr. Zuzana Plachká

- Vystudovala Mezinárodní rozvojová studia a učitelství zeměpisu na Univerzitě Palackého v Olomouci.
- Pracuje v olomoucké vzdělávací organizaci ARPOK jako lektorka a metodička projektů, které se zabývají globálním rozvojovým vzděláváním.
- Od roku 2013 pracuje s metodou „živé knihovny“, od roku 2015 tuto metodu propojuje s přístupem anti-bias, který se zabývá tématy identity, fungování společnosti, stereotypů a předsudků a podporuje rozvoj sebereflexe a aktivního občanství žáků.